

УДК 130.2(013.73)

Наталія Божко

ЗНАКОВИЙ КОД КУЛЬТУРИ ЯК ШЛЯХ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ

Сучасна глобалізація культури формує нові соціокультурні й інформаційно-комунікативні виклики, сприяє уніфікації та стандартизації культурно-духовних цінностей. Проголошений ще на початку минулого століття маніфест Рассела–Ейнштейна: «Пам'ятайте про те, що ви належите до людського роду, й забудьте про все інше» сьогодні став об'єктивною реальністю. Як наслідок, виникає проблема втрати частиною соціуму зв'язку з власним народом та власною культурою. Все більше людей, користуючись досягненнями науки і техніки, уніфікованими засобами масової інформації стають середньостатистичними «громадянами світу», відмовляючись, зокрема, від своєї національної мови, нехтуючи власними традиціями, культурними нормами та цінностями. Вони не розуміють і не прагнуть зрозуміти той знаковий код культури, який творить генетичний зв'язок із власним народом.

Водночас науковці, які вивчали проблеми національної ідентифікації, наголошували, що криза самоідентифікації часто стає прологом революцій [2; 3; 6; 7]. Не є винятком ситуація в нашій державі. Революційні події в Україні та гібридна війна з боку так званого «руського мира» підтвердила наукові передбачення.

Метою цього повідомлення є спроба звернути увагу на основні складові елементи знаково-символічної системи як основного коду культури, без якого неможлива самоідентифікація народу і кожного з нас.

Сьогодні проблему «ідентичності» здебільшого розглядають щодо трьох найбільш відомих теорій:

по-перше, соціально-психологічної, коли дослідження зосереджено на вивченні змін ідентичності особи у процесі її часового розвитку і у зв'язку з її взаємовідносинами із суспільством. Постійність, стабільність, здатність діяти й автономність особи є її основними властивостями;

по-друге, постмодерної, – коли піддають сумніву попередню концепцію і заперечують поняття «ідентичність» у сучасному світі;

по-третє, культурологічної, яка синтезує дві попередні теорії і прагне створити нові формулювання понять колективної і персональної ідентичності – залежно від сучасних умов. Ця концепція зосереджує увагу на етнічних, національних, естетичних, мистецьких поняттях ідентичності. Ця парадигма розглядає національну ідентичність як багатопланове явище, що виявляється в таких поняттях: «національна мова», «етноісторія», «колективна пам'ять», «національна міфологія» тощо.

Відаючи перевагу культурологічному підходу до тлумачення проблеми ідентичності, звертаємо увагу на те, що в основі його лежить непорушний зв'язок національної культури і національної свідомості. Людина впродовж свого життя потребує ідентифікувати себе зі своїми рідними, родичами, народом, етносом т.п. Національна або етнічна свідомість передбачає ідентифікацію індивіда з історичним минулим певного народу через розуміння і збереження знаково-символічної системи, створеної національною культурою.

Процес усвідомлення своєї приналежності до певної етнічної спільноти передбачає розуміння особистістю символічно-знакової системи як норми культури, коли традиції, мова, звичаї збігаються з власними переконаннями та готовністю підтримувати і втілювати їх упродовж життя. Цей процес визначає етнічну ідентичність, коли відбувається усвідомлення себе часткою етносу як цілісного суспільного організму. І в цьому процесі неабияку роль відіграє розуміння знаків і символів, створених і збережених історичною пам'яттю народу.

Символи – це найважливіший механізм пам'яті культури. Вони зберігають тексти, інформаційні схеми та передають їх з одного пласту культури до іншого. Знаково-символічна система бере на себе функцію механізму єдності, не дає національній культурі розчинитися у глобалізованому інформаційному світі. Отже, символ – найпотужніший з усіх інструментів реалізації духовних можливостей культури. Він виконує роль семіотичного кристалізатора, є осередком усіх принципів знаковості. Структура символів, властивих певній культурі й відтворюваних нею, будує систему ізоморфну генетичній пам'яті індивіда [1, с. 206].

Визначальною складовою знаку є його зміст (сутність), що співвідносить знак із об'єктивною реальністю. Культура як світ знаків постає перед нами в єдності матеріального і духовного. Для того, щоб результати духовної діяльності людини збереглися в культу-

рі, щоб передавались і були зрозумілі наступним поколінням, вони мають бути «закодовані» в генетичному коді народу, який відчувають і розуміють тільки його представники. Зв'язок сутності і символу визначає цілісність духовного і матеріального в культурі.

Українська символіка належить до найдавніших і найбагатших знаково-символічних систем світової культури. Традиційному народному мистецтву українців притаманні сформовані століттями світоглядні традиції символізму. Закодовані в текстах і мистецьких творах символи є «ниткою Аріадни», що веде український народ у просторі і часі. Від колискових маминих пісень, поетичного ряду знайомих слів, що звучать у переказах і байках, на заняттях у школі та дискусіях у наукових інституціях, триває неперервний творчий процес оволодіння знаковою інформацією.

Одним із основних елементів знакової системи культури є національна мова. Без знання мови неможливо зрозуміти істинну сутність народу, його історію і культуру. Володіння мовою надає нам відчуття і переконання приналежності до певного соціуму, забезпечує окремішність території, зберігає духовні надбання народу. Кожна суверенна держав наполегливо працює, «щоб зберегти й розвивати свою мовну й духовну самостійність як найголовнішу ознаку гідності саме в загальнолюдському розумінні» [4, с. 45].

Другим важливим елементом знакового коду народу є його історія. Знання власної історії для представників певної національності є одним із самозбережувальних факторів. Використання національної історії за своєю суттю є соціально-політичним феноменом, що згуртовує і веде величезні маси, натхненні єдиною національною ідеєю в майбутнє. І тут неабияке значення має виховання історією. Не кожна пересічна людина володіє в повному обсязі історичною інформацією, але впізнавати, розрізняти символи нашої минувшини є необхідним атрибутом того, щоб ти відчував себе частиною національної історії. І лише тоді минуле твого народу стане власне твоїм минулим. Знання вітчизняної історії – це шлях до формування національні ідеї, де кожна подія з минулого буде відгукуватися знаком, смыслом, символом, словом у серці людини.

Третім елементом складової символічної системи є культура. Оскільки культура є своєрідним інформаційним забезпеченням сучасного суспільства, формування його неможливе без знання національної знаково – символічної системи. Вона витворила космічний світ української духовності і мовомислення, систему цінностей, символів і норм, через які відбувається регуляція людської діяльності в усіх сферах суспільного життя.

Отже, щоб не втратити власне «Я» в постмодерному глобалізованому світі на початку третього тисячоліття, сучасному поколінню необхідно не лише знати, але й невинно зберігати і розвивати безкінечно глибокі смисли української культури, що ними наділені всі її таємничі системи знаків, «бо Україною робить людей не кров і земля. Україною їх робить та культура, до якої вони причетні» [5, с. 715].

Література:

1. Гатальська С. М. Філософія культури . Підручник. – К. : Либідь, 2005. – 328 с.
2. Липинський В. Історико-політологічна спадщина і сучасна Україна. – К. – Філадельфія, 1994. – С. 97–102.
3. Нагорна Л. Національна ідентичність в Україні початку ХХ ст.: політичний та регіональний виміри // Наукові записки / Збірник. – К. : ППІЕНД, 2000. – 287 с.
4. Павличко Д. Поетичний вступ до поеми «Мойсей» Івана Франка // Урок української. – 2005. – № 7–8. – С. 45.
5. Попович М. В. Нарис історії культури України. – К. : «АртЕк», 1998. – 728 с.
6. Сміт Е. Національна ідентичність. – К. : Основи, 1994. – 223 с.
7. Шинкарук В. Феномен української культури: методологічні застави осмислення. – К., 1996.